

УДК 631.115.11

А. М. Прошаликіна,
к. е. н., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
О. С. Дудник,
к. е. н., викладач, ВСП Городищенський коледж
Уманського національного університету садівництва, м. Городище

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

A. Proschalykina,
Ph.D., assistant professor of economics and International Economics department,
Cherkasy National University Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
O. Dudnik,
PhD., teacher, Horodyshe College of Uman National University of Horticulture,
Gorodushche, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE SUPPORT OF SMALL AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP AND ITS APPLICABILITY IN UKRAINE

Досліджено основні умови розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. Виокремлено методи та інструменти державної підтримки малого підприємництва, що використовуються у практиці зарубіжних країн. Узагальнено передумови ефективності державної підтримки малого аграрного підприємництва. Показано, що в зарубіжній практиці переважає програмно-цільовий підхід у розвитку АПК. Доведено, що активізація агробізнесу, в тому числі і у малих формах господарювання, залежить не лише від прямої підтримки, але і від створення умов для кооперації, розвитку агроконсалтингу, страхової підтримки. Узагальнено основні інструменти державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва в Україні та визначено основні причини їх недостатньої результативності. Рекомендовано напрями вдосконалення державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва на основі зарубіжного досвіду.

The main conditions of small agrarian entrepreneurship development in Ukraine are investigated. The methods and tools of state support of small business, used in the practice of foreign countries are singled out. The preconditions of state support' efficiency of small agrarian business are generalized. It is shown that in foreign practice the program-oriented and goal-oriented approach in the development of agro-industrial complex dominates. It is proved that activation of agribusiness, including in small forms of economic activity, based not only on direct support, but also on creation of conditions for cooperation, development of agro-consulting, and insurance support. The main tools of state support of small agricultural entrepreneurship in Ukraine are generalized and the main reasons for their lack of effectiveness are determined. Directions of improvement of state support of subjects of small agricultural entrepreneurship on the basis of foreign experience are recommended.

Ключові слова: аграрне підприємництво, державна підтримка, сільське господарство, субсидії, агроконсалтинг, страхування, фермерство, особисте селянське господарство.

Key words: agrarian entrepreneurship, state support, agriculture, subsidies, agroconsulting, insurance, farming, personal farm.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливе значення для розвитку вітчизняного АПК мають малі форми господарювання, до яких належать, в першу чергу, фермерські господарства та особисті селянські господарства підприємниць-

кого спрямування. Особлива їх роль зумовлена соціально-економічною ефективністю, що досягається за сприятливих умов функціонування, формування яких повинно стати важливою складовою державної аграрної політики. У світовій

практиці використовуються диверсифікована система інструментів державної підтримки аграрного підприємництва, тому вивчення умов їх ефективного використання є актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження різноманітності підходів до формування системи державної підтримки малого аграрного підприємництва, що використовуються у міжнародній практиці здійснено у працях Марти-Кости А. та Сільви Е., Моріссона Дж.Р., Назаркевича О.Б., Собкевича О.В., Русана В.М., Юрченка А.Д., Ковальова О.В., Жураковської Л.А. та інших.

Неоднозначність результатів досліджень вчених щодо дієвості інструментів підтримки діяльності малих аграрних підприємств визначають об'єктивну потребу подальших досліджень.

ВИЗНАЧЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Система державної підтримки аграрного підприємництва в Україні знаходиться у фазі виявлення та систематизації факторів розвитку, пошуку невикористаних резервів підвищення його ефективності у різних господарських формуваннях, зокрема щодо малого підприємства. Тому використання зарубіжного досвіду з урахуванням вітчизняної специфіки є актуальним і потребує подальшого дослідження. На нашу думку, не досить повно розкритий потенціал кредитно-фінансового регулювання, кооперації, страхування.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва та визначення можливостей його застосування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суб'єктами малого аграрного підприємства є особисті сімейні господарства, фермерські господарства та малі підприємства щодо виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Також у вітчизняній літературі окрема вживається термін "мала форма господарювання" (МФГ). На нашу думку, це суб'єкти підприємницької діяльності, які характеризуються поєднанням в одній особі власника і управлінця, який бере на себе всі фінансові, психологічні та соціальні ризики з метою отримання прибутку чи задоволення особистих потреб.

Малі форми господарювання, особливо фермерські господарства, відіграють важливу роль у розвитку АПК розвинених країн світу. Виробляючи понад 50% валової продукції сільського

господарства, вони відзначаються високим рівнем продуктивності праці, екологічністю продукції, підтримкою екосистем територій тощо [1, с. 18]. Завдяки гнучкості і мобільності, вони швидко реагують на потреби ринку і шукають найоптимальніші шляхи використання власних ресурсів. Сімейні ферми у світі становлять понад 500 мільйонів, мають у розпорядженні понад 70% сільськогосподарських угідь і виготовляють понад 80% продукції сільського господарства [2].

Малі форми господарювання потребують специфічних інструментів підтримки з боку держави внаслідок більшої ризиковості їх діяльності та більш складних умов доступу до додаткових ресурсів.

Одним із основних напрямів підтримки у міжнародній практиці є інструменти прямого впливу. Досвід розвинених країн свідчить, що розвиток малих і середніх аграрних підприємств залежить від прямої державної підтримки. Зокрема, в ЄС на субсидії щорічно виділяється близько 40% всього бюджету Союзу. У структурі компенсаційних виплат 2/3 становлять виплати з розрахунку на земельну площу і поголів'я тварин. Значне поширення також одержали виплати субсидій на підтримку якості сільськогосподарських угідь [3, с. 38].

Важливим є також фінансова підтримка та спрощена система доступу до фінансових ресурсів. У світовій практиці застосовують різні інструменти фінансового стимулювання МФГ:

1. Компенсація частини витрат на сплату відсотків за кредитами.
2. Система земельно-іпотечного кредитування.
3. Надання гарантій при кредитуванні, що зумовлює і зниження відсоткової ставки за кредитами у зв'язку зі зменшенням ризику неповернення коштів.
4. Розвиток лізингу, що сприяє активізації інвестиційних вкладень в АПК.
5. Стимулювання інноваційної діяльності через венчурні фонди.
6. Надання інвестиційного податкового кредиту, що збільшує стимули інвестування власних коштів у розширення бізнесу.
7. Створення регіональних фондів кредитування суб'єктів малого бізнесу.
8. Розвиток кредитної кооперації [4].

Поєднання різних інструментів стимулювання створює передумови для диверсифікації джерел фінансування та активізації підприємництва.

Однією з важливих умов розвитку агробізнесу є створення умов для інформаційного забезпечення і обміну, зокрема, шляхом створення служб агроконсалтингу. Моделі розвитку служб консультування у країнах світу наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Моделі розвитку агроконсалтингу в країнах світу

№ п/п	Назва	В яких країнах застосовується	Механізм розвитку
1	Фермерські польові школи	Використовується в 78 країнах, що розвиваються	Спільна форма навчання, при якій групи фермерів проходять навчання в польових умовах. Створюються в рамках державних програм або асоціаціями самих фермерів. Часто програму навчання визначають самі фермери
2	Модель приватного агроконсалтингу	Велика Британія, Франція, Швейцарія та ін.	Послуги надаються приватними компаніями, яким держава надає ліцензії
3	Державна модель	США, Німеччина, Канада, Білорусь, Польща та ін.	Створюється або як університетська модель, або як служба агроконсалтингу при державних галузевих органах управління
4	Модель неурядових організацій	Данія, Перу, Зімбабве, Кенія, Уганда та ін.	Допомагають налагоджувати зв'язки між різними учасниками ринку. Створюється за певним профілем діяльності, може бути обмежена в інших питаннях
5	Змішані моделі	Нідерланди, Росія, Україна та ін.	Функціонує на принципах ДПП. Поєднує різні джерела фінансування
6	Змішані консультативні системи країн, що розвиваються	Країни Африки, в яких фонди фінансуються розвиненими країнами	Послуги надаються значним колом суб'єктів (приватними компаніями, асоціаціями фермерів, неурядовими організаціями). Як правило, за рахунок державних коштів надаються послуги щодо розвитку фермерства в країнах з недостатнім рівнем освіти

Джерело: складено авторами на основі джерел [2; 3; 5].

Вибір моделі надання послуг агроконсалтингу залежить від багатьох факторів і особливостей ведення сільського господарства в країні. Забезпечення ефективного розвитку агроконсалтингу залежить від гнучкості та адаптованості до місцевих потреб відповідних дорадчих структур. У цьому процесі ключова роль належить державі: якщо навіть вона не є прямим організатором таких послуг, то повинна створити умови для їх розвитку, контролювати їх якість, загальнодоступність та екологічну безпечність. Важливою є і міжнародна взаємодія щодо розвитку консультативних послуг, зокрема створення Глобального форуму щодо сільських консультативних послуг (GFRAS). Його основним завданням є поглиблення міжнародної співпраці та підвищення якості агроконсалтингу.

Значну роль для розвитку аграрного підприємництва загалом, і для активізації МФГ, зокрема, має агрострахування. У світовій практиці склалося декілька моделей агрострахування, які спрямовані на формування ефективних механізмів управління ризиками у сільськогосподарській діяльності:

1. Пряме державне відшкодування втрат сільськогосподарських підприємств (Білорусь, Греція, Кіпр) — страхування сільськогосподарських ризиків є обов'язковим видом страхування для виробників у цих країнах. Держава компенсує втрати внаслідок несприятливих погодних умов через субсидії, спеціальні державні фонди. Білорусь має специфічні умови страхування — сільськогосподарські ризики страхуються у державній страховій компанії БелГосСтрах [6, с. 470].

2. Державно-приватне партнерство (США, Німеччина, Франція, Іспанія, Португалія, Ізраїль, Туреччина, Австрія, Китай, Росія) — держава визначає систему ризиків, які будуть компенсуватися за рахунок субсидій, визначає, яка час-

тина витрат виробників на страхування врожаю чи тварин буде компенсована за рахунок субсидій та здійснює організацію перестрахування, а приватні компанії здійснюють компенсацію втрат за програмами страхування, які не відшкодовуються державою. Роль страховика полягає в адмініструванні, організації та просуванні страхових послуг. У разі настання катастрофічних збитків, держава пропонує страховикам програми перестрахування або застосовує механізми міжнародного перестрахування. Розвиток державно-приватного партнерства можна стимулювати через дольові субсидії, податкові пільги, через платформи співпраці та національні управління по збуту.

3. Моделі агрострахування з мінімальним державним втручанням (Німеччина, Швеція, Австрія). В цій моделі беруть участь тільки дві сторони страхувальник і страховик. Наприклад, у Німеччині не існує розвиненої програми субсидування страхування аграрних ризиків, але існують три інструменти управління ними: 1) ситуаційні виплати державної допомоги після значних несприятливих погодних подій (повністю фінансуються урядом); 2) по фонду страхування хвороб худоби, який частково фінансується державою; 3) приватне страхування від граду, яке здійснюється на добровільній основі [7, с. 46].

Розглянуті моделі відображають значну роль держави у формуванні і розвитку системи агрострахування. Це обумовлюється значними ризиками виробництва, внаслідок чого страхові виплати є суттєвими, що підвищує вартість страхових послуг.

Деталізація напрямів реалізації заходів підвищення ефективності державної підтримки аграрного підприємництва в малих формах господарювання в Україні відображено у таблиці 2.

Для найбільш повної реалізації інтересів малого бізнесу важливе значення має кооперація.

Таблиця 2. Напрями активізації аграрного підприємництва в малих формах господарювання

№	Напрямок	Шляхи реалізації
1	Вдосконалення нормативного забезпечення та механізмів регуляторної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - оприлюднювати проекти нормативних та регуляторних актів у ЗМІ та на профільних сайтах для проведення їх відкритих обговорень за участю представників державних органів управління, місцевого самоврядування, асоціацій агровиробників та суб'єктів аграрного підприємництва, включаючи малі форми господарювання; - забезпечити ефективне функціонування регіональних центрів надання адміністративних послуг зі спрощенням реєстрації бізнесу та дозвільних процедур; - надавати консультації з тендерних процедур; - сприяти висвітленню в у ЗМІ та на профільних сайтах інформації про стан реалізації державної політики щодо розвитку та підтримки малого підприємництва; - посилити адресність державного фінансування
2	Ресурсне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - створити та оновлювати базу наявних незадіяних приміщень, виробничих площ для передачі їх в оренду суб'єктам підприємницької діяльності; - передавати майно комунальної власності суб'єктам агропідприємництва на умовах короткострокової оренди; - створити центри колективного користування (ЦКП), що володіють власною сільськогосподарською технікою та виконують механізовані роботи суб'єктам за договорами; - підготовка і перепідготовка кадрів, зокрема, сприяння розвитку бізнес-освіти фермерів; - забезпечувати сільськогосподарські малі підприємства та фермерські господарства земельними ділянками із земель запасу; - сприяти ефективному регулюванню орендних відносин, включаючи питання протидії корупції та тіньової оренди
3	Покращення фінансування та підвищення фінансової стійкості суб'єктів малого аграрного бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - залучення суб'єктів малого аграрного бізнесу до виконання державних та регіональних замовлень; - збільшення фінансової підтримки суб'єктів підприємництва через Регіональні фонди підтримки підприємництва та Державний фонд підтримки фермерських господарств; - збереження спрощеної системи оподаткування та пільг по ПДВ. Також необхідно передбачити податкові пільги для інноваційно активних аграрних підприємств; - впровадження короткострокового кредитування фермерських господарств із засобів регіональних бюджетів за пільговою ставкою під заставу продукції за фіксованими цінами; - розвиток сільськогосподарської кредитної кооперації. - передбачити кошти в державному бюджеті на здешевлення кредитів для сільгоспвиробників на придбання вітчизняної техніки та визначити відповідний механізм кредитної підтримки
4	Підвищення товарності МФГ	<ul style="list-style-type: none"> - сприяти підвищенню якості продукції і наближенню її до стандартів якості ЄС; - ліквідація диспаритету цін, що виникає в ланцюгу «промисловість - виробник продукції АПК - переробник – продавець» у такий спосіб, щоб усі учасники цього процесу мали рівновеликі прибутки на рівновеликий авансований у виробництво капітал; - поглиблювати інтеграційні процеси і кооперацію; - сприяння розвитку несільськогосподарських видів підприємницької діяльності на селі («зелений туризм», ремесла, заклади побутового обслуговування, виробництво лікарських рослин тощо); - підтримка маркетингової діяльності МФГ за рахунок створення багатофункціональних логістичних центрів

Джерело: складено авторами.

Важливим завданням розвитку кооперативів є підвищення ефективності використання ними фінансових ресурсів. Ці заходи повинні бути спрямовані на підвищення рівня прибутковості кооперативів за рахунок субсидування частини витрат з коштів регіонального бюджету. Основною ідеєю є реалізація цільового субсидування частини витрат кооперативу за принципом інвестиційного проекту.

Розвиток різних видів і форм кооперації в сільському господарстві потребує державної підтримки самого кооперативного руху, організації системи навчання і консультування його ініціаторів, формування матеріально-технічної бази споживчих кооперативів (особливо переробних), як найважливішого інституту саморегульованої підсистеми в аграрному секторі.

Поряд зі збереженням пільгового оподаткування вкрай важливим для розвитку аграрного підприємництва МФГ є розробка альтернативних механізмів фінансування.

Експерти ОЕСР пропонують для МФГ впровадити Схему гарантування кредиту (СГК), за

якою банки-учасники кредитування створюватимуть гарантійний фонд і у випадку невиконання зобов'язань позичальником, банк може звернутися до СГК за частковим відшкодуванням збитків. Такий механізм дозволить розподіляти ризики кредиторам. Для впровадження СГК необхідно розробити критерії правомірності користування СГК, з тим щоб механізм був націлений виключно на підприємства з обмеженим доступом до кредиту. Також необхідно вдосконалити сам механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, який має забезпечити прийнятність рівня коефіцієнту покриття [8, с. 15]. При створенні механізму СГК його необхідно апробувати в областях з високим рівнем сільськогосподарського виробництва.

Альтернативним джерелом фінансування також є лізинг. Нині схеми лізингу в аграрному секторі України є відносно розвиненими. Так, на сільське господарство припадає 13% усіх операцій лізингу, і ця частка невпинно зростає. Однак вартість лізингу в сільському господарстві становить тільки 1% випуску сільськогосподарської

продукції [9]. Лізинг є альтернативою банківському кредитуванню, а тому повинен розвиватися.

Державна підтримка лізингу не була успішною: Державна Програма розвитку лізингу, яку мало реалізовувати Державне ПАТ "Національна акціонерна компанія "Укראгролізинг", отримала 846 млн грн за період 2010—2014 рр. на підтримку закупівель техніки від національних виробників. Однак перевірки засвідчили, що більшість коштів була витрачена неефективно. До того ж об'єктом лізингу ставала імпортна техніка, ціна якої сильно змінилася з 2014 року через знецінення національної валюти, через що виник ризик відмови лізингоодержувачів сплачувати різницю в обмінних курсах. Це може спричинити системну кризу у сфері лізингу [9].

З огляду на неефективність бюджетного фінансування набуває актуальності залучення коштів приватних інвесторів шляхом створення комерційних лізингових компаній. Саме вони мають бути об'єктами підтримки через механізм компенсації вартості об'єкта лізингу.

Важливим для підвищення фінансових можливостей МФГ є розвиток агрострахування. Однак ринок агрострахування в Україні невпинно скорочується — кількість договорів страхування скоротилася із 2710 у 2011 році до 1060 у 2015 році; якщо в 2008 р. сума страхових премій склала 29,8 млн дол. США, то в 2015-му — 3,4 млн дол. США. Щорічно зменшується і площа застрахованих земель — нині вона становить лише 2% загального обсягу сільгоспугідь [10]. У 2005—2008 роках ринок агрострахування зростав завдяки державній субсидії на компенсацію страхових премій. З 2009 року субсидія була скасована, що зумовило скорочення обсягу зібраних страхових премій в шість разів. У 2012 році прийнятий спеціальний Закон "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" в якому запроваджено ліцензування діяльності добровільного страхування ризиків, з'явилися нові страхові продукти, була запущена програма підготовки аварійних комісарів для проведення андеррайтингу та оцінки збитку в агрострахуванні. Однак на практиці страховики використовують невеликий набір страхових продуктів. Найчастіше страхують озимі від повної загибелі на період перезимівлі (в 2015 р. — 75,3% загальної кількості укладених страхових договорів). Практично відсутнє мультиризикове страхування на весняно-літній період, зокрема, не покривається такий системний ризик, як посуха [11]. Майже не використовується страхування врожаю на весь цикл вирощування. Часто використовується формальне страхування для отримання кредиту або в інших ситуаціях, коли висновки страхового договору є умовою здійснення інших операцій.

Агрострахування, як інструмент управління ризиками в сільському господарстві, вимагає системної і послідовної підтримки держави. Для уникнення зловживань з боку страховиків необхідно в Закон "Про агрострахування" внести зміни, щодо регулювання витрат на адміністрування страхування. Зокрема необхідно розробити методіку формування тарифів на страхування сільськогосподарських культур залежно від зональності їх вирощування та притаманних ризиків.

Практика розвинених країн підтверджує необхідність програмно-цільового підходу до державного регулювання аграрного підприємництва. Стимулюючі заходи мають бути чітко пов'язані зі зростанням ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Цільові програми підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва повинні доповнюватися формуванням системи інформаційно-консультаційної підтримки та розвитком кооперації на рівні регіону. Для цього необхідно реалізувати ряд заходів:

- сформувати систему цільових підпрограм розвитку малих форм господарювання в аграрному секторі як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях відповідно до зональних особливостей та поточної спеціалізації;

- система фінансової допомоги має бути адресною і не обмежуватися одним джерелом підтримки;

- підвищити якість діяльності установ, що здійснюють агроконсалтинг, що має бути направлена на реалізацію конкретних проектів від ідеї до результату;

- підвищити відповідальність не тільки одержувачів матеріальної підтримки, але і фондів, що відповідають за реалізацію цієї підтримки;

- полегшити доступ суб'єктам малого аграрного підприємництва до кредитних ресурсів банківської системи;

- знизити процентну ставку банків, за рахунок зниження ризиків кредитування малого бізнесу;

- розширити систему заготівельних пунктів, зерносовищ, фермерських ринків, маркетингових служб та інших об'єктів інфраструктури аграрного сектору економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Система державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва має бути спрямована на формування умов для їх інтеграції в систему суспільних аграрних відносин, оскільки через обмеженість ресурсного потенціалу їх позиції на ринку є нестійкими. Успішність малого аграрного підприємництва в розвинених країнах світу зумовлена комплексним підходом до його

розвитку, що відображено у державних стратегіях і програмах. До основних форм державної підтримки малого аграрного підприємництва віднесено: цінове регулювання, пряме субсидування, фінансово-кредитне забезпечення та податкове регулювання, підтримка кооперації та агроконсалтинг. Загалом кожна країна обирає оптимальне співвідношення між різноманітними інструментами підтримки малого підприємництва залежно від національних особливостей розвитку аграрного сектора та пріоритетних цілей агропродовольчої політики. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою диверсифікованих джерел фінансової підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва.

Література:

1. Назаркевич О.Б. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малих сільськогосподарських підприємств / О.Б. Назаркевич // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. — 2014. — Вип. 3. — С. 17—19.
2. Положение дел в области продовольства и сельского хозяйства. Инновации в семейных фермерских хозяйствах. — ООН, ФАО. — 2015. — 184 с.
3. Мориссон Дж.Р. Обзор по управлению фермерскими хозяйствами в агроконсалтинговых программах Центральной и Восточной Европы / Дж.Р. Мориссон. — ООН, ФАО: Рим, 2001. — 40 с.
4. Scaling Up Access to Finance for Agricultural SMEs Policy Review and Recommendations. International Finance Corporation, 2011. — 84 p.
5. Marta-Costa A. Methods and Procedures for Building Sustainable Farming Systems. Application in the European Context / Marta-Costa A., Silva E. — Springer Science+Business Media Dordrecht, 2013 — 282 p.
6. Навроцький С.А. Система сільськогосподарського страхування: тенденції та перспективи розвитку / С.А. Навроцький // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9 (2). — С. 458—472.
7. Алескерова Ю.В. Моделі страхової політики при сільськогосподарському страхуванні / Ю.В. Алескерова // Економіка АПК. — 2014. — № 10 — С. 45—53.
8. Стратегія секторної конкурентоспроможності для України фаза III. Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна. — OECD, 2015. — 92 с.
9. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектора в Україні. Аналітична доповідь / Собкевич О.В., Русан В.М., Юрченко А.Д., Ковальова О.В., Жураковська Л.А. — Національний інститут стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2014. — 45 с.

10. Ринок агрострахування України: фокус на 2014—2016 роках. Проект "Розвиток фінансування аграрного сектора в Європі та Центральній Азії" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00564.pdf>

11. Ринок агрострахування [Електронний ресурс]. — Газета Бизнес. — Режим доступу: http://www.business.ua/management/pasi_i_sokhrani-287950/

References:

1. Nazarkevych, O. B. (2014). "International experience of state regulation and support of small agricultural enterprises", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika*, vol. 3, pp. 17—19.
2. FAO (2015), *Polozhenye del v oblasti prodovolstva i selskoho khoziaistva. Innovatsyy v semeinuh fermerskykh hoziaistvah* [Status of food and agriculture. Innovations in family farms], UNO, FAO.
3. Morysson, Dzh. R. (2001), *Obzor po upravleniyu fermerskymy haziaistvamy v ahrokon-sal'tynhovuh prohrammah Tsentralnoi y Vostochnoi Evropu*, [Farmers' Farm Management Review in Central and Eastern European Agricultural Consolidation Programs], UNO, FAO, Rome.
4. IFC, (2011), *Scaling Up Access to Finance for Agricultural SMEs Policy Review and Recommendations*. International Finance Corporation.
5. Marta-Costa, A. and Silva, E. (2013), *Methods and Procedures for Building Sustainable Farming Systems. Application in the European Context*. Springer Science+Business Media Dordrecht.
6. Navrotskyi, S. A. (2012), "Agricultural insurance system: trends and prospects of development", *Ekonomichni nauky*. Ser.: *Oblik i finansy*, vol. 9 (2), pp. 458—472.
7. Aleskerova, Yu. V. (2014), "Models of insurance policy in agricultural insurance", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 45—53.
8. OECD, (2015) *Stratehiia sektornoї konkurentospromozhnosti dlia Ukrainy* [Sector Competitiveness Strategy for Ukraine], OECD.
9. Sobkevych, O.V. Rusan, V.M. Yurchenko, A.D. Kovalova, O.V. and Zhurakovska, L.A. (2014), *Stratehichni napriamy instytutsiinoho zabezpechennia rozvytku aharnoho sektoru v Ukraini. Analychna dopovid* [Strategic directions of institutional support for the development of the agrarian sector in Ukraine. Analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine.
10. Ukrainian agribusiness insurance market: Focus on 2014—2016. The project "Development of Financing the Agrarian Sector in Europe and Central Asia", [Online], available at: <http://forinsurer.com/files/file00564.pdf> (Accessed 25 Nov 2017).
11. Agricultural insurance market, *Business*, [Online], available at: http://www.business.ua/management/pasi_i_sokhrani-287950/ (Accessed 25 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 28.11.2017 р.